

Inkomenseffecten van de GLB- aanpassingen per 2020

Een addendum op de quick scan uit 2019

Petra Berkhout, Jakob Jager

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Inkomenseffecten van de GLB-aanpassingen per 2020

Een addendum op de quick scan uit 2019

Petra Berkhout, Jakob Jager

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema Agro-economie en GLB (project BO-43-014.01-052)

Wageningen Economic Research
Wageningen, april 2021

RAPPORT
2021.047
ISBN 978-94-6395-769-4

Petra Berkhout, Jakob Jager, 2021. *Inkomenseffecten van de GLB-aanpassingen per 2020; Een addendum op de quick scan uit 2019*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2021.047. 32 blz.; 4 fig.; 5 tab.; 3 ref.

Dit rapport geeft een doorrekening op hoofdlijnen van de gevolgen van verschillende varianten voor invulling van het GLB voor het inkomen uit bedrijf. Het is een aanvullend rapport op de analyse van verschillende scenario's voor de invulling van het GLB die in 2019 plaatsvond (Rapport 2019-114).

Trefwoorden: hervorming, GLB, inkomen, land- en tuinbouw

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/544662> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2021 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2021
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2021.047 | Projectcode 2282500500

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	6
	S.2 Overige uitkomsten	6
	S.3 Methode	7
1	Inleiding	8
2	Aanpak scenarioanalyse	9
	2.1 Inleiding	9
	2.2 Algemene uitgangspunten	9
	2.3 Vijf varianten	10
	2.4 Berekeningswijze	11
3	Varianten - resultaten	14
	3.1 Inleiding	14
	3.2 Inkomen uit bedrijf in de uitgangssituatie	14
	3.3 Inkomenseffecten in de varianten	16
4	Conclusies en discussie	20
	4.1 Analyse van de varianten	20
	4.2 Discussie	21
	Literatuur en websites	22
	Bijlage 1 Classificatie bedrijfstypen	23
	Bijlage 2 Inkomenseffecten scenario's	24
	Bijlage 3 Inkomenseffecten bij variatie in deelname aan eco- schema's	27
	Bijlage 4 Inkomensontwikkeling	29

Woord vooraf

In de zomer van 2018 presenteerde de Europese Commissie (EC) haar voorstellen over de invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode na 2020. Uit deze voorstellen komt een grote mate van vrijheid naar voren voor de lidstaten bij de invulling van het nieuwe GLB, zowel wat betreft de eerste pijler (inkomensondersteuning) als de tweede pijler (brede plattelandontwikkeling).

In 2019 is op hoofdlijnen geanalyseerd wat de gevolgen zijn voor het inkomen uit bedrijf van verschillende scenario's voor de verdeling en invulling van het budget voor de eerste pijler van het GLB (rapport 2019-114). Ook werd ingegaan op de wijze waarop bedrijven zijn omgegaan met de veranderingen in de hoogte van de bedrijfstoelagen in de huidige implementatieperiode van het GLB.

In aanvulling op het onderzoek uit 2019, brengt dit rapport de gevolgen voor het inkomen uit bedrijf van enkele nieuwe varianten voor de invulling van het GLB in kaart. De aanvulling vloeit voort uit bestuurlijk overleg, waarin de minister is verzocht om de inkomensgevolgen van andere varianten te analyseren.

Prof.dr.ir. J.G.A.J. (Jack) van der Vorst
Algemeen Directeur Social Sciences Group (SSG)
Wageningen University & Research

Ir. O. (Olaf) Hietbrink
Business Unit Manager Wageningen Economic Research
Wageningen University & Research

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

Lidstaten hebben een grote mate van vrijheid bij de invulling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), zowel wat betreft de eerste als de tweede pijler. Het doel van dit onderzoek is om de inkomensgevolgen in kaart te brengen van verschillende varianten voor de verdeling en invulling van de eerste pijler. De varianten variëren in het aandeel van het eerste pijlerbudget dat beschikbaar is voor inkomensvoelagen, voor eco-schema's of wordt overgeheveld naar de tweede pijler (tabel S.1).

Tabel S.1 Voorgestelde invulling van de vijf varianten a)

Scenario	Aandeel inkomensvoelagen in nationale envelop eerste pijler	Aandeel eco-schematoeslag in nationale envelop eerste pijler	Overheveling budget eerste pijler naar tweede pijler
Handhaven status quo	92	0	Ja, 8%
Variant 1	65	25	10
Variant 2	60	25	15
Variant 3	60	30	10
Variant 4	55	30	15

a) Het gaat om aandelen in het budget voor de eerste pijler na aftrek van 4% voor specifieke toeslagen.

De GLB-aanpassingen na 2020 leiden vanwege de algehele verlaging van het budget voor het GLB tot lagere betalingen per bedrijf en daarmee - ceteris paribus - tot lagere inkomens. De directe inkomenseffecten zijn iets groter als een groter deel van het budget voor de eerste pijler wordt besteed aan eco-schematoeslagen en/of wordt overgeheveld naar de tweede pijler. In dat geval moeten bedrijven inspanningen verrichten die kosten met zich meebrengen. De voordelen van een groter budget voor eco-schema's en pijler 2 voor maatschappelijke doelen als natuur en klimaat, zijn in dit rapport niet onderzocht.

Verondersteld is dat van de eco-schematoeslagen slechts 20% kan worden aangemerkt als inkomen; het mogelijke positieve inkomenseffect van maatregelen in de tweede pijler is niet meegenomen in dit onderzoek. Dit laatste effect is naar verwachting overigens klein en hangt sterk af van het type maatregel. De mogelijke bijdrage aan het inkomen van een eco-schema hangt sterk af van de wijze waarop de vergoeding voor een eco-schema wordt berekend en van de vraag hoe makkelijk bedrijven het eco-schema in kunnen passen in hun bedrijfsvoering.

S.2 Overige uitkomsten

Een analyse van het aandeel van de GLB-toeslag in de verandering van het inkomen voor de periode 2010-2014 en 2015-2018 geeft aan dat de GLB-toeslag vooral een constante en zekere bron van inkomsten is, in vergelijking met de veelal zeer variërende inkomsten uit landbouwproductie. Deze variatie in de inkomsten uit landbouwproductie drukt zwaarder op de inkomensontwikkeling.

De verschillen in de spreiding van de effecten tussen de verschillende varianten zijn beperkt. Variant 1 is het meest gunstig voor de inkomens van de bedrijven in vergelijking met de andere varianten, omdat in deze variant het kleinste deel van het budget wordt besteed aan andere (maatschappelijke) doelen als natuurbeheer, klimaat en innovatie.

S.3 Methode

In deze studie zijn vijf varianten voor invulling van het GLB in de periode 2021-2027 doorgerekend op de gevolgen voor het inkomen van landbouwbedrijven in Nederland. De studie is een aanvulling op de studie uit 2019 *Inkomenseffecten van de GLB-aanpassingen per 2020*. De aannames en gehanteerde methodiek zijn identiek aan die van de studie uit 2019.

Er zijn 12 bedrijfstypes onderscheiden. Voor de doorrekening zijn data gebruikt uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Er is een bedrijfsspecifieke benadering toegepast: voor ieder bedrijf zijn de variabelen gebruikt die nodig zijn om de inkomenseffecten te kunnen berekenen. Deze zijn vervolgens geaggregeerd naar groepsniveau. Op deze manier is een goed beeld te verkrijgen van de spreiding in de inkomenseffecten.

Voor de berekeningen in deze studie zijn diverse aannames gemaakt, zoals de veronderstelling dat de bedrijfsgrootte niet verandert en er geen inflatie is. Er is evenmin aandacht besteed aan een gespreide invoering van een variant. Ook wordt alleen gerekend aan het inkomenseffect van de veranderingen in de eerste pijler. Deze en andere aannames hebben tot gevolg dat de uitkomsten van deze studie gezien moeten worden als grove indicaties van de mogelijke effecten. De cijfers weerspiegelen een mogelijke bandbreedte. Het gaat daarbij enkel om de directe (eerste orde) inkomenseffecten van de toeslagen, bredere economische (tweede orde) effecten zijn niet meegenomen. Evenmin geeft de studie inzicht in de mogelijk positieve gevolgen voor natuur, milieu of landschap van de onderzoeksvarianten waarin een groter deel van het beschikbare budget wordt besteed aan eco-schema's.

1 Inleiding

Op 1 juni 2018 heeft de Europese Commissie (EC) haar wetgevende voorstellen voor het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) voor de jaren 2021-2027 gepresenteerd (EC, 2018a). In 2021-2027 zal het GLB op de volgende negen doelen zijn gericht: (1) zorgen voor een redelijk inkomen in de landbouw; (2) het concurrentievermogen van de landbouwsector vergroten; (3) het machtsevenwicht in de voedselketen herstellen; (4) bijdragen aan acties in verband met de klimaatverandering; (5) bijdragen aan milieuzorg; (6) landschappen en biodiversiteit in stand houden; (7) jonge boeren aantrekken; (8) bevorderen van vitale plattelandsgemeenschappen; en (9) beschermen van de kwaliteit van voedsel en gezondheid (EC, 2018b).

Deze doelen sluiten grotendeels aan bij de drie doelen van het huidige GLB: concurrerende voedselproductie, duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en klimaatacties, en een evenwichtige territoriale ontwikkeling. Ook de indeling in twee pijlers blijft bestaan. De eerste pijler richt zich op inkomstenstoeslagen en sectorale steun, de tweede pijler op plattelandsontwikkeling. Nieuw in de eerste pijler zijn de toeslagen voor vrijwillige deelname aan eco-schema's. Lidstaten moeten deze schema's aanbieden, de agrarische ondernemers hebben de keuze al dan niet deel te nemen.

Lidstaten krijgen bij de invulling van de toeslagen in de eerste pijler veel meer flexibiliteit. Zij moeten ook strategische plannen voor de implementatie van het GLB opstellen, waarin ze aangeven hoe zij met de toeslagen uit de eerste pijler en met de maatregelen van de tweede pijler de negen GLB-doelen in hun land willen realiseren.

Een aanvulling op de studie uit 2019

In het rapport *Inkomenseffecten van de GLB-aanpassingen per 2020; Een quick scan* van Berkhout et al. (2019) zijn vijf scenario's doorgerekend voor invulling van het Gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) na 2020. Bij de doorrekening lag de nadruk op de inkomensgevolgen.

In aanvulling op deze scenario's worden in dit rapport vier extra varianten doorgerekend ten opzichte van de variant Handhaven status quo. De doorrekening van de varianten gebeurt op basis van dezelfde uitgangspunten als in de 2019-studie.

Opbouw van dit rapport

Hoofdstuk 2 beschrijft de aanpak van het onderzoek, waaronder de vijf varianten en de berekeningswijze. Hoofdstuk 3 bevat de resultaten van de doorrekening van de vijf varianten voor het inkomen uit bedrijf. Hoofdstuk 4 geeft de conclusies en een beschouwing over de resultaten van dit beknopte onderzoek.

2 Aanpak scenarioanalyse

2.1 Inleiding

Deze studie hanteert vijf varianten om de gevolgen voor het inkomen uit bedrijf door te rekenen van verschillende keuzes voor de invulling van de eerste pijler van het GLB. Paragraaf 2.2 schetst de algemene aannames die zijn gebruikt. Paragraaf 2.3 beschrijft de vijf varianten. Paragraaf 2.4 bespreekt de uitgangspunten die zijn gehanteerd bij de doorrekening van de varianten.

2.2 Algemene uitgangspunten

Om de gevolgen voor het inkomen uit bedrijf te kunnen doorrekenen, is het noodzakelijk verschillende aannames te maken, onder meer over het beschikbare budget en de verdeling van het budget tussen de eerste en de tweede pijler.

Beschikbare budget voor het GLB

Een onzekere factor, gegeven de nog lopende onderhandelingen over het Meerjarig Financieel Kader (MFK) 2021-2027, is het beschikbare budget voor het GLB.¹ In overleg met de opdrachtgever is afgesproken uit te gaan van een budget van 703,8 mln. euro voor pijler 1, conform het huidige voorstel van de Europese Commissie (Annex VII van EU-verordening 2018/392). Dit is een korting van 3,8% ten opzichte van het jaarlijkse budget voor het jaar 2019 en 2020 (732 mln. euro).

Verdeling budget eerste en tweede pijler

Lidstaten kunnen budget voor de eerste pijler overhevelen naar dat van de tweede pijler; het omgekeerde is ook toegestaan. Van belang is daarom a) hoeveel budget beschikbaar is voor de eerste pijler respectievelijk de tweede pijler (wel of geen overheveling van budget tussen de pijlers); b) hoeveel eerstelijnsbudget bestemd is voor de basistoelage en hoeveel voor eco-schematoelagen. De overhevelingspercentages verschillen per scenario.

Specifieke toeslagen

Voor de toekenning van directe inkomenstoelagen in de eerste pijler is er een aantal verplicht door de lidstaat in te voeren toeslagen en een aantal optionele toeslagen. Lidstaten zijn verplicht om als onderdeel van de eerste pijler zogenaamde eco-schema's aan te bieden, maar deelname is voor boeren vrijwillig. Lidstaten zijn vrij om te bepalen welk deel van de nationale envelop aan de inkomenstoelage en welk deel aan de eco-schematoelage wordt besteed. Als boeren deelnemen aan een eco-schema, ontvangen zij een toeslag.

Daarnaast is er een aantal specifieke toeslagen mogelijk, zoals de redistributietoelage die voorziet in een herverdeling van steun van grotere naar kleinere bedrijven. Ten minste 2% van het budget voor de eerste pijler moet worden besteed aan de doelstelling om jonge boeren aan te trekken en bedrijfsontwikkeling in plattelandsgebieden te vereenvoudigen.

In dit onderzoek reserveren we op verzoek van de opdrachtgever 4% van het budget voor de eerste pijler voor specifieke toeslagen. Hierin is ook sectorale steun meegenomen. Voor de eerste pijler resteert dan een budget van 676 mln. euro per jaar (703,8 mln. euro minus 28 mln. euro).

¹ Bij de totstandkoming van deze aanvullende studie was het MFK al wel vastgesteld. Omwille van de vergelijkbaarheid met de 2019-studie, is in dit addendum uitgegaan van hetzelfde budget. Het voor NL vastgestelde bedrag bedraagt ruim 717 mln. euro, wat een daling is van 2% ten opzichte van het jaarlijkse budget voor 2019 en 2020.

2.3 Vijf varianten

Vertaling uitgangspunten naar varianten

In dit aanvullende rapport zijn op verzoek van de opdrachtgever vier varianten onderscheiden ten opzichte van de variant *Handhaven van de status quo*. Tabel 2.1 geeft voor deze varianten de te hanteren aannames voor de eerste pijler.

Tabel 2.1 Voorgestelde invulling van de vijf varianten a)

Scenario	Aandeel inkomenstoelage in nationale envelop eerste pijler	Aandeel eco-schematoelage in nationale envelop eerste pijler	Overheveling budget eerste pijler naar tweede pijler
Handhaven status quo	92	0	Ja, 8%
Variant 1	65	25	10
Variant 2	60	25	15
Variant 3 b)	60	30	10
Variant 4	55	30	15

a) Het gaat om aandelen in het budget voor de eerste pijler na aftrek van 4% voor specifieke toeslagen; b) Deze variant is gelijk aan het scenario Motie Bisschop in Berkhout et al. (2019).

In de vier varianten wordt 10 tot 15% van het budget overgeheveld naar de tweede pijler. Afhankelijk van hoe dit geld wordt ingezet in de tweede pijler (voor agro-milieu-klimaatregelen, voor investeringssteun, voor bredere plattelandsontwikkeling, etc.) zijn de mogelijke inkomenseffecten anders. In dit onderzoek wordt niet berekend wat deze mogelijke inkomenseffecten zijn, dit vergt te veel aanvullende veronderstellingen. In alle varianten is de korting verwerkt van het beschikbare budget voor het GLB met 3,8% en de 4% korting voor de specifieke toeslagen.

Variant Handhaven status quo

Deze variant gaat uit van de situatie in 2018 en 2019 wat betreft de verdeling van het budget over de toeslagen: 92% van de nationale envelop voor pijler 1 wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 0% voor de eco-schematoelagen. Alle bedrijven ontvangen een inkomenstoelage. De vergroeningseisen zijn vergelijkbaar met de huidige. Er vindt een overheveling plaats van 8% van het budget tussen de eerste en de tweede pijler. Dit is de basisvariant.

Variant 1

Deze variant gaat uit van een verdeling van het budget voor de eerste pijler voor toeslagen van 65/25: 65% van de beschikbare envelop wordt gebruikt voor de inkomenstoelage en 25% voor de eco-schematoelagen. Van het budget voor de eerste pijler wordt 10% overgeheveld naar de tweede pijler.

Alle boeren krijgen een inkomenstoelage, de vergroeningseisen zijn vergelijkbaar met de huidige. Niet alle bedrijven doen mee aan de eco-schema's. We gaan uit van drie opties wat betreft deelname aan de eco-schema's.

In de eerste optie doen alle bedrijven die de afgelopen jaren grond hadden en een toeslag kregen mee aan een eco-schema. In de tweede optie doet 90% van alle bedrijven mee aan een eco-schema; 10% acht de eisen van de schema's te hoog of niet goed inpasbaar in de bedrijfsvoering. In de derde optie veronderstellen we dat 70% van de bedrijven meedoet aan een eco-schema en 30% afziet van deelname. Deze deelnamepercentages gelden voor alle onderscheiden bedrijfstypen. Er is geen selectie van bedrijven die afzien van deelname, het is een willekeurige groep.

In de opties waarin niet alle bedrijven meedoen aan een eco-schema, is de eco-schematoelage per ha hoger. De redenering is dat er minder deelnemers zijn omdat de eisen van de eco-schema's hoger zijn; een eco-schema met hogere eisen rechtvaardigt een hogere toeslag. Het budget dat beschikbaar is voor de eco-schematoelagen komt dan ten goede aan een kleinere groep bedrijven.

Van de toeslag voor deelname aan het eco-schema veronderstellen we dat 20% resteert als inkomen; we gaan voorbij aan de variatie die hierin bestaat tussen ondernemers. Immers, de vergoeding moet zijn gebaseerd op berekende kosten en opbrengstenderingen. Bij een deel van de boeren zal de eco-schematoeslag leiden tot overcompensatie, bij een deel zal er een inkomensneutrale deelname zijn, en een deel zou mogelijk ook zonder vergoeding hebben meegedaan. De 20% is afgeleid van de huidige bepalingen wat betreft mogelijke steun voor verbintenissen op het gebied van agro-milieu en klimaat, waarbij op grond van artikel 28.6 van Verordening 1305/2013 maximaal 20% van de premie voor agromilieu- en klimaatverbintenissen kan worden gebruikt als dekking van de transactiekosten. Deze transactiekosten bieden enige mogelijkheid voor een vergoeding die de berekende kosten en de gedeelde inkomsten overstijgt.

Variant 2

In deze variant gaat 60% van het budget voor de eerste pijler naar de inkomenstoeslag, 25% naar de eco-schematoeslag. Er vindt 15% overheveling plaats van budget naar pijler 2.

De invulling voor pijler 1 is verder gelijk aan variant 1, zij het dat het beschikbare budget lager is. Ook in deze variant hanteren we drie opties voor deelname aan de eco-schematoeslagen, is de eco-schematoeslag per ha hoger bij een geringere deelname en veronderstellen we een bijdrage aan het inkomen van 20% van de eco-schematoeslagen.

Variant 3

In deze variant is 60% van het budget voor de eerste pijler voor de inkomenstoeslag, 30% voor de eco-schematoeslag. Er wordt 10% van het budget voor pijler 1 overgeheveld naar pijler 2.

De invulling van pijler 1 is verder identiek aan variant 1, wel is het budget kleiner. Ook in deze variant hanteren we drie opties voor deelname aan de eco-schematoeslagen, is de eco-schematoeslag per ha hoger bij een geringere deelname en veronderstellen we een bijdrage aan het inkomen van 20% van de eco-schematoeslagen.

Variant 4

In deze variant wordt 55% van het budget voor pijler 1 bestemd voor inkomenstoeslagen, ontvangen alle bedrijven deze toeslag, en is 30% van het budget bestemd voor eco-schematoeslagen. Van het budget voor pijler 1 wordt 15% overgeheveld naar pijler 2.

De invulling voor pijler 1 is verder hetzelfde als in variant 1, met dit verschil dat het budget voor de eco-schema's hoger is. Ook in deze variant hanteren we drie opties voor deelname aan de eco-schematoeslagen, is de eco-schematoeslag per ha hoger bij een geringere deelname en veronderstellen we een bijdrage aan het inkomen van 20% van de eco-schematoeslagen.

2.4 Berekeningswijze

Aannames over het landbouwincome, aantal ha en aantal bedrijven

Deze studie gebruikt data over het landbouwincome, het aantal ha landbouwareaal en het aantal landbouwbedrijven uit het Bedrijveninformatienetwerk van Wageningen Economic Research. Het meest recente jaar waarvoor definitieve inkomensdata beschikbaar zijn is 2017; cijfers voor 2018 zijn voorlopige cijfers. De veronderstelling is dat het aantal ha landbouwareaal en het aantal landbouwbedrijven in de jaren daarna gelijk is aan dat van 2017, met de trendmatige afname van het aantal landbouwbedrijven en het landbouwareaal wordt geen rekening gehouden. De inkomenseffecten worden dus berekend voor het aantal bedrijven in 2017.

Omdat de landbouwincomens in de landbouw van jaar tot jaar fluctueren, wordt voor het landbouwincome het vijfjaarlijks gemiddelde van 2013-2017 genomen. Dit inkomen is zowel inclusief als exclusief bedrijfstoeslagen van de eerste pijler van het GLB beschikbaar. De aanname is dat het gemiddelde inkomen exclusief bedrijfstoeslagen 2013-2017 in de jaren daarna nominaal constant blijft. Er wordt geen rekening gehouden met inflatie.

Beschikbare envelop voor inkomens- en eco-schematoeslagen

Het totale budget bedraagt 703,8 mln. euro per jaar voor toeslagen, waar 4% vanaf gaat voor de specifieke toeslagen (28 mln. euro). Het resterende budget van 676 mln. euro wordt volgens de in tabel 2.1 genoemde percentages verdeeld, wat leidt tot de in tabel 2.2 gegeven verdeling.

Tabel 2.2 Verdeling budget (in mln. euro) over de toeslagen en de verschuiving van de eerste naar de tweede pijler

Scenario	Budget inkomenstoelage	Budget eco-schematoelage	Budget eerste pijler naar tweede pijler	Budget-specifieke toeslagen
Handhaven status quo	622	0	54	28
Variant 1	439	169	68	28
Variant 2	405	169	101	28
Variant 3	405	203	68	28
Variant 4	372	203	101	28

Berekening toeslagen per ha

Op basis van het beschikbare budget voor de inkomenstoelage respectievelijk de eco-schematoelage, is voor ieder scenario te berekenen wat de toeslag per ha zal zijn in de verschillende scenario's (tabel 2.3). Het uitgangspunt daarbij is dat voor alle hectares waar in 2017 een toeslag op werd uitgekeerd, ook in de scenario's een toeslag wordt uitgekeerd. In tabel 2.3 is nog geen rekening gehouden met de verschillende deelnamepercentages voor de eco-schema's.

Tabel 2.3 Inkomenstoelage en eco-schematoelage in euro per ha voor de vijf scenario's a)

Scenario	Inkomenstoelage in euro per ha	Eco-schematoelage in euro per ha
Handhaven status quo	350	0
Variant 1	247	95
Variant 2	228	95
Variant 3	228	114
Variant 4	209	114

a) De bedragen per hectare zijn berekend op basis van de bedrijven die worden gerepresenteerd in het Bedrijveninformatienet. De bedragen per ha wijken daardoor iets af dan wanneer zou worden uitgegaan van het areaal cultuurgrond in de Landbouwtelling.

Doorrekening van de scenario's voor het jaar 2021

De volgende periode van het GLB loopt van 2021-2027. In al die jaren is de nationale envelop voor toeslagen in de eerste pijler van het GLB in Nederland gelijk. In het onderzoek is de veronderstelling dat het aantal bedrijven en het aantal ha landbouwareaal na 2017 gelijk blijft. Daaruit volgt dat ook de inkomenstoelage per ha en de eco-schematoelage per ha in de periode 2021-2027 in elke variant hetzelfde blijft. In deze studie wordt per variant enkel de hoogte van de toeslagen per ha en de omvang van het landbouwincome voor 2021 berekend. De toeslagen per ha en het landbouwincome in het basisscenario in 2021 worden vergeleken met de gemiddelde inkomens voor de periode 2013-2017.

Onderscheid naar twaalf bedrijfstypes

De effecten worden berekend voor 12 bedrijfstypes, waarbij de volgende typen zijn onderscheiden:

- akkerbouw - onderscheid naar
 - Zetmeelaardappelen (Veenkoloniën en Noordelijk zand)
 - Noordelijk kleigebied (kop van Groningen en Friesland + Oldambt)
 - Centraal kleigebied (IJsselmeerpolders en droogmakerijen Noord- en Zuid-Holland)
 - Zuidwestelijk kleigebied (Zeeland en westelijk Brabant)
 - Overige (met name zandgebieden in Oost- en Zuid-Nederland)
- melkveehouderij - onderscheid naar
 - bedrijven met minder dan 2 gve per ha (inclusief jongvee)
 - bedrijven met meer dan 2 gve per ha (inclusief jongvee)

-
- vleeskalvesector
 - overige graasdieren
 - hokdieren
 - tuinbouw
 - gemengde bedrijven.

De bedrijven zijn geclassificeerd op basis van de Standaardopbrengst: dit is een maatstaf voor de economische omvang en maakt het mogelijk uiteenlopende agrarische bedrijven te vergelijken (bijlage 1, tabel B1.1). Alle bedrijven in Nederland zijn hierin meegenomen, uitgezonderd de zeer kleine bedrijven met een Standaardopbrengst van minder dan 25.000 euro.

3 Varianten - resultaten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de gevolgen van de vijf varianten in deze studie voor de inkomens uit bedrijf op de verschillende bedrijfstypen in Nederland in 2021. Paragraaf 3.2 schetst de uitgangssituatie: hoeveel toeslagen ontvangen bedrijven in de huidige periode van het GLB en welk inkomen uit bedrijf wordt behaald? Paragraaf 3.3 analyseert waarom en hoe de inkomens per bedrijf in de scenario's verschillen.

3.2 Inkomen uit bedrijf in de uitgangssituatie

Om de gevolgen van de verschillende scenario's voor het inkomen uit bedrijf te kunnen bepalen, is een referentie nodig waartegen de veranderingen afgezet kunnen worden. In tabel 3.1 is de uitgangssituatie beschreven. De tabel geeft een aantal kengetallen voor de onderscheiden bedrijfstypen in de periode 2013-2017, zoals het aantal bedrijven en de omvang van de bedrijven in ha en in Standaardopbrengst. Ook geeft de tabel het inkomen uit bedrijf, de gemiddelde ontvangsten aan toeslagen en het totale inkomen.

Tabel 3.1 Enkele kenmerken van de twaalf bedrijfstypen (gemiddelde 2013-2017) in de uitgangssituatie

	Aantal bedrijven, 2017	Hectares per bedrijf, 2017	Omvang in Standaardopbrengst (x 1.000 euro) a)	Inkomen uit bedrijf inclusief GLB-toeslag (x 1.000 euro), gem. 2013-2017	Inkomen uit bedrijf (incl. GLB-toeslag) per oaje (x 1.000 euro), gem. 2013-2017 b)	Gemiddelde ontvangsten Toeslagen Eerste Pijler GLB per bedrijf (x 1.000 euro), 2017	Toeslagen Eerste Pijler GLB als % inkomen uit bedrijf	Inkomsten buiten bedrijf (x 1.000 euro)	Totaal inkomen (x 1.000 euro) 2013-2017
Akkerbouw	7.372	61	239	53	48	24	46	22	75
w.v. Noordelijk kleigebied	1.248	83	325	85	66	32	38	16	101
w.v. Centraal kleigebied	1.479	52	268	64	53	18	28	23	87
w.v. Zuidwestelijk kleigebied	2.293	53	202	38	34	21	54	10	49
w.v. Veenkoloniën en Noordelijk zand	982	95	339	75	73	45	59	37	112
w.v. Overige akkerbouw	1.370	36	118	20	24	15	72	33	54
Melkvee	16.241	56	435	58	37	23	40	13	70
w.v. minder dan 2 gve per ha	3.947	59	347	50	35	22	44	16	66
w.v. meer dan 2 gve per ha	12.294	55	463	60	38	23	39	12	72
Overige bedrijfstypen									
Vleeskalveren	1.185	17	686	42	32	21	51	12	54
Overige graasdieren	5.258	26	115	-1	-1	9	n.b. c)	28	27
Hokdieren	4.047	9	977	69	54	4	5	20	89
Tuinbouw	8.155	18	1.031	164	104	4	3	7	171
Gemengd	3.110	46	422	41	34	16	40	13	54
Totaal alle bedrijven	45.370	40	527	70	51	16	23	15	85

Bron: Bedrijveninformatienet.

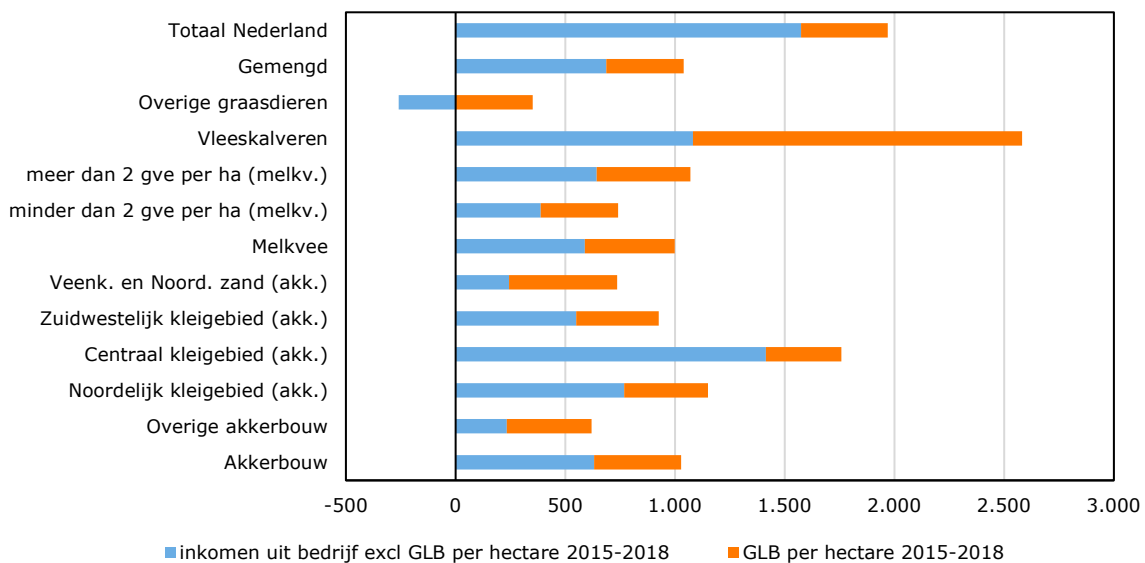
a) De Standaardopbrengst is een maatstaf voor de economische omvang en maakt het mogelijk uiteenlopende agrarische bedrijven te vergelijken; b) Deze studie is gericht op het inkomen uit bedrijf. Bij meerdere ondernemers/arbeidskrachten per bedrijf zal het inkomen uit bedrijf verschillen van het inkomen per arbeidskracht. Gemiddeld werkt er ruim één onbetaalde arbeidskracht voltijds op akkerbouwbedrijven, zetmeelaardappelbedrijven en overige graasdierbedrijven. Op die bedrijven ligt het inkomen uit bedrijf dicht bij het inkomen per arbeidskracht. Op melkveebedrijven, vleeskalverbedrijven en tuinbouwbedrijven werken gemiddeld 1,5 onbetaalde arbeidskrachten. Daar is het inkomen per arbeidskracht dus lager dan het inkomen uit bedrijf per bedrijf. De bezetting van onbetaalde arbeidskrachten op hokdierbedrijven en gemengde bedrijven ligt rond 1,3; c) Door het geringe negatieve inkomen heeft het GLB een grote relatieve invloed.

Uit de tabel volgt dat in de periode 2013-2017 het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf een omvang had van 40 ha, waarmee een inkomen uit bedrijf werd behaald van 70.000 euro per bedrijf; per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) lag het op 51.000 euro, omdat op het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf gemiddeld 1,37 onbetaalde (gezins)arbeidsjaareenheid aanwezig is. Van het inkomen van 70.000 euro per bedrijf was 16.000 euro toe te schrijven aan toeslagen uit het GLB, wat 23% is. De inkomsten van buiten bedrijf bedroegen 15.000 euro per bedrijf, zodat het totale inkomen 85.000 euro is per bedrijf. De tabel laat ook zien dat de verschillen in inkomen en ontvangen GLB-toeslagen binnen en tussen sectoren groot zijn.

Rol GLB-toeslagen in het inkomen

Uit tabel 3.1 komt naar voren dat voor alle bedrijfstypen, de hokdier- en tuinbouwbedrijven uitgezonderd, het aandeel van de GLB-toeslagen in het inkomen uit bedrijf meer is dan 25%. De toeslagen spelen daarmee een belangrijke rol in de hoogte van de inkomens. Overigens geldt dit - zoals tabel 3.1 laat zien - ook voor de inkomsten van buiten bedrijf (uit arbeid en uit uitkeringen en vermogen; inkomsten uit verbrede landbouw zitten hier niet bij maar in het inkomen uit bedrijf).

Het belang van de GLB-toeslagen wordt ook duidelijk in figuur 3.1, die voor de periode 2015-2018 laat zien hoeveel toeslag per ha gemiddeld werd gegeven en wat het inkomen uit bedrijf is exclusief de toeslag per ha. Voor sommige bedrijfstypen, zoals de bedrijven in de Veenkoloniën en de vleeskalverbedrijven, is in deze periode de GLB-toeslag per ha hoger dan het inkomen uit bedrijf (exclusief de GLB-toeslag) per ha. Dit komt door de gemiddeld veel hogere GLB-toeslagen per ha, die in deze periode nog niet volledig zijn geconvergeerd naar de uniforme hectaretoeslag.

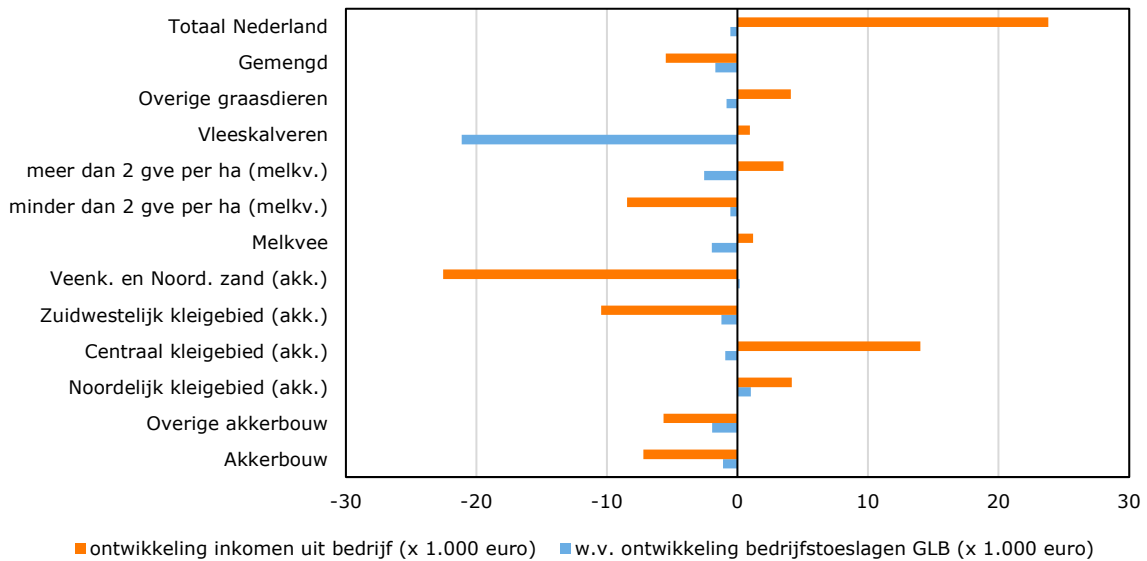

Figuur 3.1 *Inkomen uit bedrijf exclusief GLB-toeslag en GLB-toeslag, in euro per ha, gemiddelde 2015-2018*

De GLB-toeslag is vooral ook een constante en zekere bron van inkomsten, in vergelijking met de veelal zeer variërende inkomsten uit landbouwproductie. Dit wordt duidelijk in figuur 3.2. De figuur laat voor de periode 2010-2014 in vergelijking met de periode 2015-2018 de verandering zien in het inkomen, en welk deel is toe te schrijven aan een verandering in de toeslag.

Zo is in het Noordelijk kleigebied het gemiddelde inkomen (inclusief GLB-toeslagen) in de periode 2015-2018 circa 4.000 euro hoger dan in de periode 2010-2014. Circa 1.000 euro van het gemiddeld hogere inkomen is toe te schrijven aan een hogere GLB-toeslag. Het gemiddelde inkomen (inclusief GLB-toeslagen) van vleeskalverbedrijven lag in de periode 2015-2018 circa 1.000 euro hoger dan in de periode 2010-2014, terwijl deze bedrijven wel een teruggang hadden in GLB-toeslagen van circa 21.000 euro. Deze fors lagere GLB-toeslag heeft dus niet geleid tot een lager inkomen.

Figuur 3.2 laat zo zien dat het aandeel van de GLB-toeslag in de verandering van het inkomen uit bedrijf niet altijd negatief is en voor de meeste bedrijven een beperkte rol speelt, de vleeskalverbedrijven uitgezonderd. De variatie in de inkomsten uit landbouwproductie drukt zwaarder op de inkomensontwikkeling.

Figuur 3.2 Ontwikkeling inkomen uit bedrijf (inclusief GLB-toelagen) tussen gemiddeld 2010-2014 en 2015-2018, met uitsplitsing naar de ontwikkeling door GLB-toelagen

3.3 Inkomenseffecten in de varianten

Nadruk ligt op de onderlinge vergelijking van de scenario's

Op basis van de in hoofdstuk 2 geschetste uitgangspunten, is te berekenen wat de teruggang is in inkomen in de verschillende varianten. Bedacht moet worden dat het in de presentatie van de resultaten vooral gaat om de *onderlinge* vergelijking van de verschillende varianten. De effecten van de verschillende varianten worden vergeleken met de basisvariant Handhaven status quo. Dit doen we omdat de vergelijking tussen de varianten en de referentieperiode 2013-2017 om verschillende redenen vertekend is en in de varianten de inkomens sowieso al dalen ten opzichte van de referentieperiode.

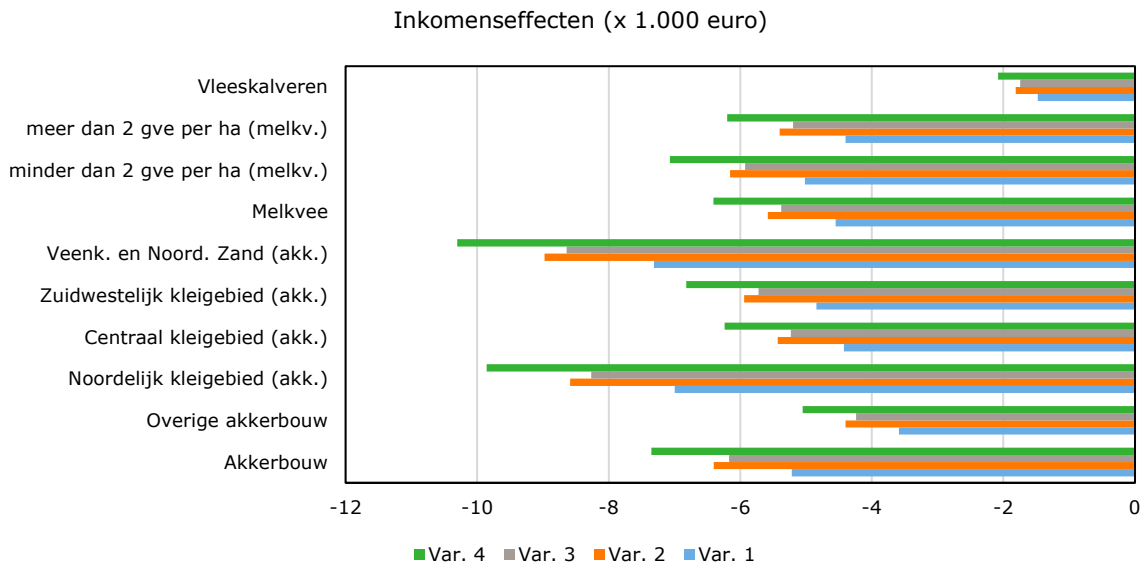
Ten eerste is in de referentieperiode 2013-2017 de directe toeslag per hectare nog hoger, omdat de convergentie van de toeslagen nog niet volledig heeft plaatsgevonden. In deze periode ligt de toeslag per ha voor de totale land- en tuinbouw op gemiddeld 420 euro.² Ten tweede is er in de varianten gerekend met een daling van het budget voor de toeslagen in de eerste pijler met 3,8%, zoals hiervoor beschreven; dit werkt direct door in de inkomens.³ Ten derde wordt in de varianten 4% van het budget voor de toeslagen in de eerste pijler gereserveerd voor specifieke toeslagen. Deze specifieke toeslagen komen een deel van de bedrijven weer ten goede (evenals in de huidige implementatieperiode van het GLB), maar dit inkomenseffect is in deze studie niet gekwantificeerd. Ten slotte wordt in de basisvariant Handhaven status quo 8% overgeheveld van het eerste pijler budget naar de tweede pijler, deze overheveling vond in de periode 2013-2017 nog niet plaats. Het leidt er toe dat in de variant Handhaven status quo wordt gerekend met een toeslag van 350 euro per ha (zie tabel 2.3).

² Berekend op basis van de bedrijven die zijn vertegenwoordigd in het Bedrijveninformatienet. Dit bedrag kan afwijken van de door RVO gepubliceerde waarde van de toeslagrechten.

³ Zoals in paragraaf 2.2 is aangegeven, valt deze verlaging lager uit, namelijk 2% in plaats van 3,8%.

Hoe minder budget voor inkomensvoelagen, hoe groter het inkomenseffect

Figuur 3.3 geeft de resultaten voor de verschillende varianten, op basis van de optie dat *alle* bedrijven die de afgelopen jaren grond hadden en een toeslag kregen, meedoen aan de eco-schematoeslagen. Het gaat om de inkomenseffecten ten opzichte van de basisvariant Handhaven status quo.

Figuur 3.3 Inkomenseffecten (in 1.000 euro) ten opzichte van het basisscenario Handhaven status-quo bij 100% deelname aan eco-schema

Uit de berekeningen blijkt dat de relatieve teruggang in inkomen groter is in de varianten waar een groter aandeel van het eerste pijler budget wordt bestemd voor eco-schematoeslagen en/of wordt overgeheveld naar de tweede pijler. Dit volgt uit het feit dat van de eco-schematoeslagen slechts 20% wordt toegerekend als inkomen en het mogelijke inkomenseffect van maatregelen in de tweede pijler niet in dit onderzoek is gekwantificeerd. Het effect van overheveling van budget van pijler 1 naar pijler 2 is daarbij wat groter dan het effect van de verdeling over inkomensvoelagen en eco-schematoeslag (variant 2 en 4 versus variant 1 en 3).

Tussen de varianten zijn de inkomenseffecten groter voor de bedrijven die groter zijn in ha gemeten. De voordelen van een groter budget voor eco-schema's en pijler 2 voor maatschappelijke doelen als natuur en klimaat, zijn in dit rapport niet onderzocht.

Ten opzichte van de referentieperiode 2013-2017 zakt in de basisvariant Handhaven status quo het inkomen voor het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf ten opzichte van de situatie in 2013-2017 van gemiddeld 85.000 euro naar gemiddeld 83.000 euro (zie bijlage 2, tabel B2.1). Het zijn vooral de bedrijven in de Veenkoloniën en de vleeskalverbedrijven die worden geconfronteerd met een sterke val in inkomen in de basisvariant ten opzichte van de referentieperiode. Dit komt doordat de gemiddelde bedrijfstoelage op deze bedrijfstypes in de referentieperiode veel hoger is (respectievelijk ruim 500 euro per ha en ruim 2.000 euro per ha).

Spreiding van de inkomenseffecten

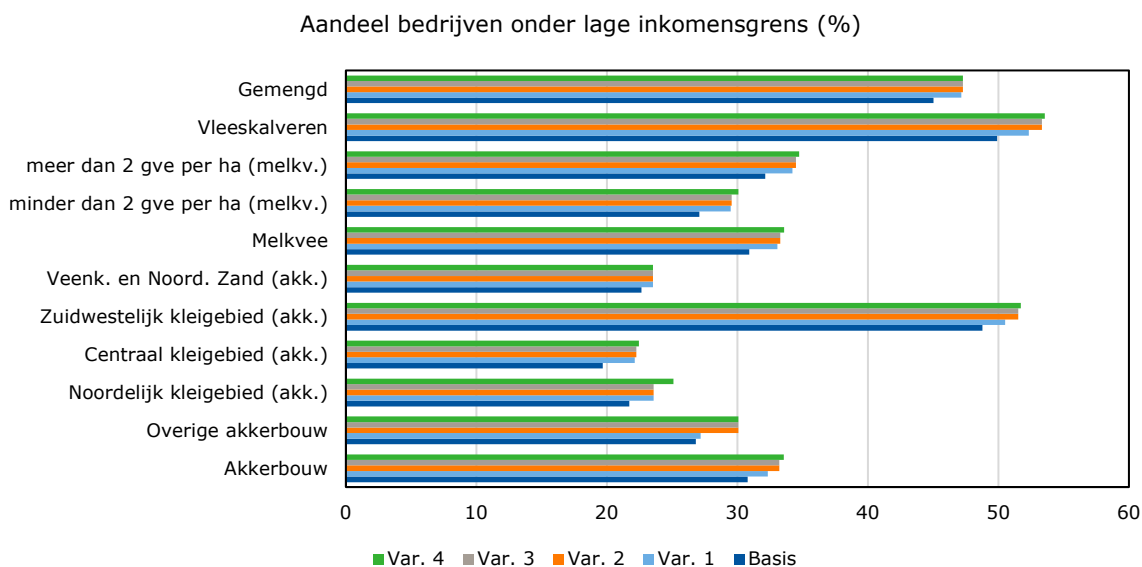
De inkomenseffecten zijn voor de verschillende scenario's nog nader uitgesplitst naar de hoogte van het effect, waarbij onderscheid is gemaakt naar een negatief effect van tussen de 0 en 5.000 euro, tussen de 5 en 10.000 euro, tussen de 10 en 20.000 euro en meer dan 20.000 euro. De verschillen in de spreiding van de effecten tussen de varianten zijn beperkt. In variant 1 is de groep bedrijven die te maken krijgt met een inkomenseffect van minder dan 5.000 euro het grootst: het gaat om 76% van de bedrijven. In de overige varianten is dit percentage 60 tot 68.

De inkomenseffecten in variant 4 zijn het grootst (bijlage 2, tabel B2.5). In dit scenario wordt het grootste deel van het budget besteed aan andere (maatschappelijke) doelen, waardoor de inkomenseffecten relatief groot zijn. Van de bedrijven ondervindt 12% een teruggang in inkomen van 10.000 euro of meer. Bij de andere varianten is dit 6 tot 9%.

Dertig procent of meer van de bedrijven onder de lage inkomensgrens

De inkomens in de agrarische sector variëren niet alleen per jaar, maar ook tussen sectoren en tussen bedrijven. Rekening houdend met deze spreiding laat figuur 3.4 het percentage bedrijven zien met een totaal inkomen onder de zogenaamde lage inkomensgrens. Voor 2017 komt deze grens ongeveer overeen met 25.200 euro per jaar. Deze grens is gebaseerd op de IOAZ-uitkering.⁴ Voor het bepalen van de hoogte van het inkomen van de huishoudens wordt het totaal inkomen gebruikt. Dit bevat zowel het inkomen uit bedrijf als de inkomsten van buiten het bedrijf. Het vermogen van een huishouden wordt buiten beschouwing gelaten.

Sinds 2001 moet jaarlijks minimaal 20% van de huishoudens in de land- en tuinbouw rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens, voor 2017 overeenkomend met ongeveer 25.200 euro. In 2017 kwam het percentage uit op 29% en in 2018 op 39%. In de verschillende varianten stijgt het aandeel bedrijven onder de lage inkomensgrens ten opzichte van de basisvariant, waarbij het patroon voor de verschillende bedrijfstypen hetzelfde is maar het niveau iets verschilt. In de basisvariant is het aandeel voor de totale land- en tuinbouw 34%. Het percentage is in de overige varianten vrijwel gelijk, namelijk 36% in variant 1 en 37% in de overige varianten. Voor de onderscheiden bedrijfstypen zijn er nauwelijks verschillen tussen de vier varianten (bijlage 2, tabel B2.6).

Figuur 3.4 Aandeel bedrijven onder de lage inkomensgrens

Variëren met het deelnamepercentage heeft weinig invloed op inkomen

Voor de vier varianten zijn aanvullend berekeningen gemaakt met verschillende deelnamepercentages aan de eco-schema's. In de eerste optie doet 90% van alle bedrijven mee aan een eco-schema. In de tweede optie veronderstellen we dat 70% van de bedrijven meedoet aan een eco-schema. Deze deelnamepercentages gelden voor alle onderscheiden deelsectoren. Er is geen selectie van bedrijven die afvallen, het is een willekeurige groep. Bij een lagere deelnamegraad zijn de eco-schematoeslagen per ha hoger.

Naarmate er minder bedrijven deelnemen aan het eco-schema, stijgt het aandeel bedrijven dat met een groter negatief effect op het inkomen wordt geconfronteerd. Dit is echter niet bij alle

⁴ <https://www.regelingbbz.nl/ioaz>

onderscheiden regio's en/of typen even zichtbaar. Het effect is ook niet heel groot, het aantal bedrijven met de grootste inkomensachteruitgang neemt landelijk met ongeveer 1 procentpunt toe.

Tegelijkertijd ontvangen de resterende bedrijven meer eco-schematoeslagen en neemt het aandeel bedrijven met de geringste effecten ook toe (tabellen B3.1 tot en met B3.4 in bijlage 3). Ook nu is het landelijke effect beperkt tot 1 procentpunt. Dit is vooral het gevolg van de in deze studie veronderstelde bescheiden bijdrage die de eco-schema's hebben in de totale inkomensvorming. Per subtype of regio kunnen de effecten groter zijn.

In variant 1 heeft circa 94% van de bedrijven een achteruitgang in het inkomen van maximaal 10.000 euro, dit geldt zowel voor de variant waarin 90% van de bedrijven meedoet, als in de variant waarin 70% van de bedrijven meedoet. In variant 2 is het aandeel bedrijven dat een teruggang heeft in inkomen van maximaal 10.000 euro kleiner, namelijk 91% in de optie 90%-deelname en 89% in de optie 70% deelname. Anders gezegd, in deze variant zijn er meer bedrijven die een grotere inkomensachteruitgang hebben dan 10.000 euro. Het volgt uit het lagere budget dat beschikbaar is voor eco-schema's en de grotere overheveling van budget naar de tweede pijler. Met name bij de grondgebonden bedrijfstypen neemt het aandeel bedrijven toe dat te maken krijgt met een negatief inkomenseffect van meer dan 10.000 euro. In variant 4 is het percentage bedrijven met een terugval in inkomen van minder dan 10.000 euro het kleinst, namelijk 87 in beide deelnameopties. Anders gezegd, in dit scenario zijn de (negatieve) effecten voor het inkomen bij verschillende deelnamepercentages aan de eco-schema's het grootst.

4 Conclusies en discussie

4.1 Analyse van de varianten

Inkomenseffect is groter als er minder budget gaat naar de inkomensvoelers

In alle varianten dalen de inkomens ten opzichte van de referentieperiode 2013-2017, onder andere omdat het budget voor het GLB in de varianten lager is dan het GLB-budget in de referentieperiode. Tussen de verschillende varianten zijn de inkomenseffecten overigens beperkt. Ze zijn groter voor de bedrijven die groter zijn in ha gemeten, zoals de bedrijven in het Noordelijk kleigebied en in de Veenkoloniën.

De relatieve teruggang in inkomen is groter in de varianten waar een groter deel van het budget voor de eerste pijler naar eco-schematoeslagen gaat en/of wordt overgeheveld naar de tweede pijler. In dat geval moeten bedrijven inspanningen verrichten die kosten met zich mee brengen. Verondersteld is dat van de eco-schematoeslagen slechts 20% kan worden aangemerkt als inkomen; het mogelijke positieve inkomenseffect van maatregelen in de tweede pijler is niet meegenomen in dit onderzoek. Dit laatste effect is naar verwachting overigens klein en hangt sterk af van het type maatregel. De mogelijke bijdrage van een eco-schema hangt sterk af van de wijze waarop de vergoeding voor een eco-schema wordt berekend en van de vraag hoe makkelijk bedrijven het eco-schema in kunnen passen in hun bedrijfsvoering.

Spreiding van de inkomenseffecten tussen de varianten beperkt

De verschillen in de spreiding van de effecten tussen de verschillende varianten zijn beperkt. Variant 1 is het meest gunstig voor de inkomens van de bedrijven in vergelijking met de andere varianten, omdat in deze variant het kleinste deel van het budget wordt besteed aan andere (maatschappelijke) doelen als natuurbeheer, klimaat en innovatie.

Sinds 2001 moet jaarlijks minimaal 20% van de huishoudens in de land- en tuinbouw rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens, voor 2017 overeenkomend met ongeveer 25.200 euro. In 2017 kwam het percentage uit op 29% en in 2018 op 39%. In de verschillende varianten stijgt het aandeel bedrijven onder de lage inkomensgrens ten opzichte van de basisvariant, en varieert het tussen de 34 en 37% voor het jaar 2021.

GLB-toeslagen vooral een constante en zekere bron van inkomsten

De toeslagen spelen voor de meeste bedrijfstypen een belangrijke rol in de hoogte van de inkomens. Het aandeel van de toeslagen in het inkomen is in de periode 2013-2017 voor het gemiddelde land- en tuinbouwbedrijf 23%, met uitschieters naar meer dan 50% voor bijvoorbeeld de zetmeelbedrijven en naar 3% voor tuinbouwbedrijven. Voor veel bedrijven geldt dat inkomsten van *buiten* bedrijf (uit arbeid en uit uitkeringen en vermogen; inkomsten uit verbrede landbouw zitten hier niet bij) ook belangrijk zijn in het totale inkomen, het aandeel is op een aantal bedrijfstypen even groot of groter dan de GLB-toeslagen. Over het belang van inkomsten uit verbrede landbouw in de inkomensvorming zijn in het kader van deze studie geen uitspraken te doen.

De GLB-toeslag is vooral ook een constante en zekere bron van inkomsten, in vergelijking met de veelal zeer variërende inkomsten uit landbouwproductie. De variatie in de inkomsten uit landbouwproductie drukt ook zwaarder op de inkomensontwikkeling, zo blijkt uit een analyse van de inkomensveranderingen in de periode 2015-2018 in vergelijking met de periode 2010-2014. Het aandeel van de GLB-toeslag in de verandering van het inkomen uit bedrijf blijkt niet altijd negatief te zijn en speelt voor de meeste bedrijven een beperkte rol, de vleeskalverbedrijven uitgezonderd.

4.2 Discussie

Beperkingen aan de studie

Voor de berekeningen in deze studie zijn diverse aannames gemaakt, zoals de veronderstelling dat de bedrijfsgrootte niet verandert en er geen inflatie is. Er is evenmin aandacht besteed aan een gespreide invoering van een variant. Ook wordt alleen gerekend aan het inkomenseffect van de veranderingen in de eerste pijler. Deze en andere aannames hebben tot gevolg dat de uitkomsten van deze studie gezien moeten worden als grove indicaties van de mogelijke effecten. De cijfers weerspiegelen een mogelijke bandbreedte. Het gaat daarbij ook enkel om de directe (eerste orde) inkomenseffecten van de toeslagen. Bredere (tweede orde) effecten zijn niet meegenomen. Daarbij valt te denken veranderingen in (grond)prijzen en/of structuur van de sector. Evenmin geeft de studie inzicht in de mogelijk positieve gevolgen voor natuur, milieu of landschap van de onderzoeksvarianten waarin een groter deel van het beschikbare budget wordt besteed aan eco-schema's.

De beredeneerde aanname dat bij eco-schema's het inkomensaandeel 20% is voor alle bedrijven dient nader onderzocht te worden. Dit hangt sterk af van de wijze waarop de vergoeding voor een eco-schema wordt berekend en van de vraag hoe makkelijk bedrijven het eco-schema in kunnen passen in hun bedrijfsvoering (waardoor het inkomensaandeel stijgt).

Literatuur en websites

Berkhout, P., J. Jager en B. Smit, 2019. *Inkomenseffecten van de GLB-aanpassingen per 2020; Een quick scan*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2019-114

EC (2018a). *Regulation of the European Parliament and of the Council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council*. COM(2018) 392 final. Brussel. 1.6.2018.

EC (2018b). *EU-begroting: het GLB na 2020*. Brussel. factsheet. via website: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/budget-may2018-modernising-cap_nl_0.pdf.

Bijlage 1 Classificatie bedrijfstypen

Tabel B1.1 Classificatie bedrijfstypen op basis van de Standaardopbrengst (SO)

Rekenregels op basis van SO	
Akkerbouwbedrijven (exclusief zetmeelaardappelen)	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit akkerbouwgewassen en maximaal 1/3 uit zetmeelaardappelen
Zetmeelaardappelbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit akkerbouwgewassen en minimaal 1/3 uit zetmeelaardappelen
Melkveebedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit melk- en bijbehorend jongvee
Vleeskalverbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit vleeskalveren
Overige graasdierbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit graasdieren (paarden, pony's, geiten, schapen, vleesvee), melk- en bijbehorend jongvee zijn hiervan uitgesloten
Hokdierbedrijven	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit varkens en/of pluimvee
Tuinbouw	Minimaal 2/3 van de SO bestaat uit vormen van vollegrondse- of glastuinbouwgewassen inclusief blijvende teelten (met name fruit)
Gemengde bedrijven	Indien niet aan de voorwaarde wordt voldaan van 2/3 akkerbouw, graasdieren, tuinbouw of hokdieren dan valt het bedrijf in deze categorie

Bijlage 2 Inkomenseffecten scenario's

Tabel B2.1 Totaal inkomen per bedrijf in de basissituatie en in de 4 varianten a), en de absolute effecten ten opzichte van de basissituatie (x 1.000 euro) b)

	Inkomen per bedrijf					Effect ten opzichte van basisvariant			
	Basis	Var. 1	Var. 2	Var. 3	Var. 4	Var. 1	Var. 2	Var. 3	Var. 4
Akkerbouw	71	66	65	65	64	-5	-6	-6	-7
w.v. Noordelijk kleigebied	97	90	88	89	87	-7	-9	-8	-10
Centraal kleigebied	87	82	81	81	80	-4	-5	-5	-6
Zuidwestelijk kleigebied	48	43	42	42	41	-5	-6	-6	-7
Veenkoloniën en Noordelijk zand	94	87	85	85	84	-7	-9	-9	-10
Overige akkerbouw	53	49	49	49	48	-4	-4	-4	-5
Melkvee	66	61	60	61	59	-5	-6	-5	-6
w.v. extensief <2 gve per ha	66	61	60	60	59	-5	-6	-6	-7
intensief >= 2 gve per ha	66	61	60	61	60	-4	-5	-5	-6
Overige bedrijfstypen									
Vleeskalveren	24	23	22	22	22	-1	-2	-2	-2
Overige graasdieren	26	24	24	24	23	-2	-2	-2	-3
Hokdieren	88	87	87	87	87	-1	-1	-1	-1
Tuinbouw	172	171	171	171	171	-1	-1	-1	-1
Gemengd	54	50	49	50	49	-4	-5	-5	-6
Totaal	83	79	79	79	78	-3	-4	-4	-5

a) Zie tabel 2.1 voor uitleg van de verschillende varianten; b) In variant 4 is het inkomen voor een gemiddeld bedrijf in de land- en tuinbouw 78.000 euro, in de basisvariant Handhaven status quo is het inkomen 83.000 euro.

Tabel B2.2 Verdeling bedrijven (in %) naar inkomenseffecten (in euro), Variant 1 a)

	Inkomenseffect in euro			
	<-20.000	-20.000/ -10.000	-10.000/-5.000	-5.000/0
Akkerbouw	1	10	23	66
w.v. Noordelijk kleigebied	2	20	34	45
Centraal kleigebied	1	6	23	70
Zuidwestelijk kleigebied	0	9	18	74
Veenkoloniën en Noordelijk zand	5	20	31	43
Overige akkerbouw	0	1	14	85
Melkvee	0	5	28	66
w.v. extensief <2 gve per ha	0	8	28	64
intensief >2 gve per ha	0	4	29	67
Overige bedrijfstypen				
Vleeskalveren	0	4	0	96
Overige graasdieren	0	0	1	99
Hokdieren	0	0	3	97
Tuinbouw	2	3	9	85
Gemengd	0	10	13	78
Totaal	1	5	18	76

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft 1% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 5% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 18% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 76% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B2.3 Verdeling bedrijven (in %) naar inkomenseffecten (in euro), variant 2 a)

	Inkomenseffect in euro			
	<-20.000	-20.000/ -10.000	-10.000/-5.000	-5.000/0
Akkerbouw	2	12	33	52
w.v. Noordelijk kleigebied	5	25	34	36
Centraal kleigebied	2	7	35	57
Zuidwestelijk kleigebied	1	8	38	53
Veenkoloniën en Noordelijk zand	7	27	23	43
Overige akkerbouw	0	2	29	69
Melkvee	1	10	40	50
w.v. extensief <2 gve per ha	2	14	37	48
intensief >= 2 gve per ha	0	9	40	50
Overige bedrijfstypen				
Vleeskalveren	0	4	1	95
Overige graasdieren	0	0	1	99
Hokdieren	0	2	3	95
Tuinbouw	3	6	9	83
Gemengd	2	8	16	73
Totaal	1	8	25	66

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft 1% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 8% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 25% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 66% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B2.4 Verdeling bedrijven (in %) naar inkomenseffecten (in euro), variant 3 a)

	Inkomenseffect in euro			
	<-20.000	-20.000/ -10.000	-10.000/-5.000	-5.000/0
Akkerbouw	2	12	31	55
w.v. Noordelijk kleigebied	2	28	34	36
Centraal kleigebied	2	7	28	64
Zuidwestelijk kleigebied	1	8	33	57
Veenkoloniën en Noordelijk zand	6	24	27	43
Overige akkerbouw	0	2	29	69
Melkvee	0	8	38	53
w.v. extensief <2 gve per ha	1	12	34	53
intensief >= 2 gve per ha	0	7	39	53
Overige bedrijfstypen				
Vleeskalveren	0	4	1	95
Overige graasdieren	0	0	1	99
Hokdieren	0	1	3	95
Tuinbouw	2	6	8	83
Gemengd	2	8	16	73
Totaal	1	7	24	68

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft 1% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 7% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 24% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 68% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B2.5 Verdeling bedrijven (in %) naar inkomenseffecten (in euro), variant 4 a)

	Inkomenseffect in euro			
	<-20.000	-20.000/ -10.000	-10.000/-5.000	-5.000/0
Akkerbouw	5	15	36	45
w.v. Noordelijk kleigebied	9	27	33	31
Centraal kleigebied	3	9	38	49
Zuidwestelijk kleigebied	2	14	37	46
Veenkoloniën en Noordelijk zand	12	25	34	29
Overige akkerbouw	0	4	34	62
Melkvee	1	14	44	41
w.v. extensief <2 gve per ha	2	19	38	41
intensief >= 2 gve per ha	1	13	45	41
Overige bedrijfstypen				
Vleeskalveren	0	4	1	95
Overige graasdieren	0	0	2	98
Hokdieren	0	2	4	94
Tuinbouw	3	7	9	82
Gemengd	4	10	16	70
Totaal	2	10	27	60

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft 2% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 10% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 27% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 60% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B2.6 Aandeel bedrijven onder lage inkomensgrens in de basissituatie en in de 4 varianten

	Basis	Var. 1	Var. 2	Var. 3	Var. 4
Akkerbouw	31	32	33	33	34
w.v. Noordelijk kleigebied	22	24	24	24	25
Centraal kleigebied	20	22	22	22	22
Zuidwestelijk kleigebied	49	51	52	52	52
Veenkoloniën en Noordelijk zand	23	24	24	24	24
Overige akkerbouw	27	27	30	30	30
Melkvee	31	33	33	33	34
w.v. extensief <2 gve per ha	27	29	30	30	30
intensief >= 2 gve per ha	32	34	34	34	35
Overige bedrijfstypen					
Vleeskalveren	50	52	53	53	54
Overige graasdieren	56	63	64	64	64
Hokdieren	35	35	35	35	35
Tuinbouw	24	24	24	24	24
Gemengd	45	47	47	47	47
Totaal	34	36	37	37	37

Bijlage 3 Inkomenseffecten bij variatie in deelname aan eco-schema's

Tabel B3.1 Verdeling bedrijven naar inkomenseffecten (x 1.000 euro) 90% en 70% deelname eco-schema a)

Variant 1	90%				70%				
	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	
Akkerbouw	1	10	24	64	1	11	25	63	
w.v. Noordelijk kleigebied	2	20	36	42	2	20	40	38	
Centraal kleigebied	1	6	23	70	1	7	20	73	
Zuidwestelijk kleigebied	0	8	22	69	0	8	28	63	
Veenkoloniën en Noordelijk zand	5	23	29	43	5	21	27	46	
Overige akkerbouw	0	1	14	85	0	2	13	85	
Melkvee	0	5	28	67	0	5	28	66	
w.v. extensief <2 gve per ha	0	8	30	62	0	6	32	62	
intensief >= 2 gve per ha	0	4	27	68	0	5	27	68	
Overige bedrijfstypen									
Vleeskalveren	0	4	0	96	0	4	0	96	
Overige graasdieren	0	0	1	99	0	0	1	99	
Hokdieren	0	0	3	97	0	0	4	96	
Tuinbouw	2	4	9	85	2	4	9	84	
Gemengd	0	10	13	77	1	8	11	80	
Totaal	0	5	18	76	1	5	19	75	

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft in de variant waarin 90% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema vrijwel geen bedrijf een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 5% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 18% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 76% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro. In de variant waarin 70% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema heeft 1% van het totaal aantal bedrijven een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 5% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 19% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 75% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B3.2 Verdeling bedrijven naar inkomenseffecten (x 1.000 euro) 90% en 70% deelname eco-schema a)

Variant 2	90%				70%				
	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	
Akkerbouw	2	14	31	53	3	15	25	57	
w.v. Noordelijk kleigebied	2	32	30	36	3	29	30	38	
Centraal kleigebied	2	7	28	64	3	8	25	64	
Zuidwestelijk kleigebied	2	9	39	51	2	11	33	53	
Veenkoloniën en Noordelijk zand	7	27	23	43	6	29	22	43	
Overige akkerbouw	0	2	29	69	0	4	10	85	
Melkvee	1	9	40	50	1	12	38	50	
w.v. extensief <2 gve per ha	1	13	38	48	1	17	31	51	
intensief >= 2 gve per ha	0	9	41	51	0	10	40	49	
Overige bedrijfstypen									
Vleeskalveren	0	4	1	95	0	4	1	95	
Overige graasdieren	0	0	1	99	0	0	1	98	
Hokdieren	0	2	3	95	0	1	4	95	
Tuinbouw	2	6	11	81	2	6	10	81	
Gemengd	2	8	19	71	2	8	18	71	
Totaal	1	8	25	66	1	9	23	66	

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft in de variant waarin 90% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema 1% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 8% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 25% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 66% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro. In de variant waarin 70% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema heeft 1% van het totaal aantal bedrijven een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 9% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 23% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 66% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B3.3 Verdeling bedrijven naar inkomenseffecten (x 1.000 euro) 90% en 70% deelname eco-schema a)

Variant 3	90%				70%			
	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0
Akkerbouw	2	12	28	58	2	14	24	59
w.v. Noordelijk kleigebied	2	25	34	38	3	28	31	38
Centraal kleigebied	2	7	28	64	3	7	24	66
Zuidwestelijk kleigebied	2	9	34	55	1	11	31	57
Veenkoloniën en Noordelijk zand	6	26	25	43	6	29	22	43
Overige akkerbouw	0	2	13	85	0	4	10	85
Melkvee	0	9	37	53	1	11	36	53
w.v. extensief <2 gve per ha	1	13	36	50	1	16	30	53
intensief >= 2 gve per ha	0	8	37	54	0	9	38	53
Overige bedrijfstypen								
Vleeskalveren	0	4	1	95	0	4	0	96
Overige graasdieren	0	0	1	99	0	0	1	98
Hokdieren	0	1	3	96	0	0	5	95
Tuinbouw	2	6	10	82	2	6	10	81
Gemengd	2	8	18	72	2	8	18	71
Totaal	1	8	23	68	1	8	22	68

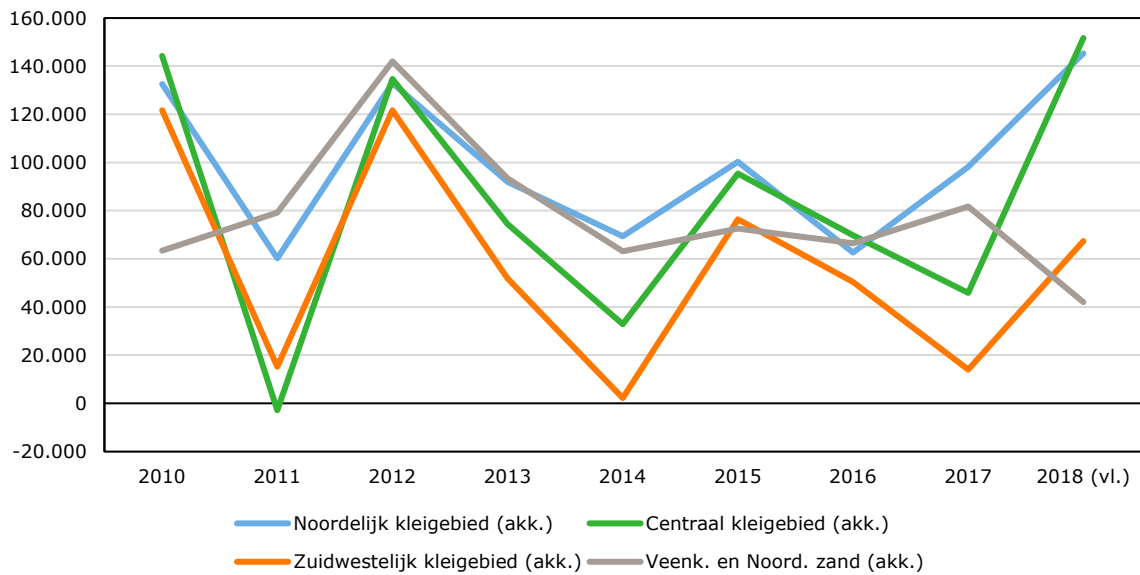
a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft in de variant waarin 90% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema 1% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 8% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 23% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 68% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro. In de variant waarin 70% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema heeft 1% van het totaal aantal bedrijven een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 8% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 22% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 68% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

Tabel B3.4 Verdeling bedrijven naar inkomenseffecten (x 1.000 euro) 90% en 70% deelname eco-schema a)

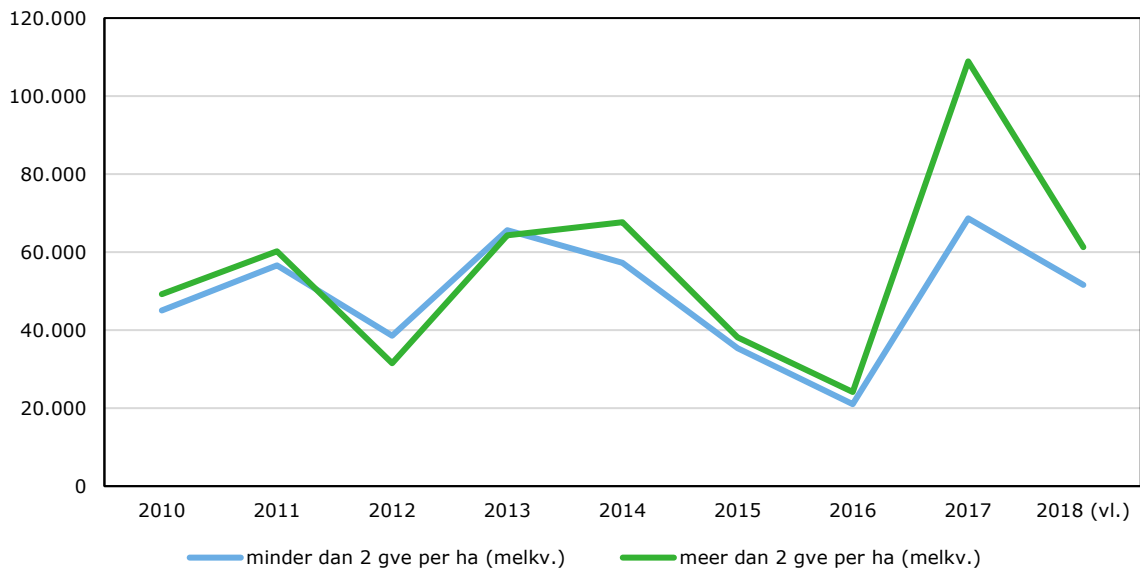
Variant 4	90%				70%			
	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0	<-20	-20/ -10	-10/-5	-5/0
Akkerbouw	5	14	35	46	4	17	36	44
w.v. Noordelijk kleigebied	9	30	30	31	6	33	43	18
Centraal kleigebied	3	9	38	49	5	7	35	53
Zuidwestelijk kleigebied	3	12	39	46	4	13	42	41
Veenkoloniën en Noordelijk zand	12	22	31	35	8	35	25	32
Overige akkerbouw	0	4	30	65	0	4	26	69
Melkvee	1	14	43	42	1	15	44	40
w.v. extensief <2 gve per ha	2	19	38	41	2	22	36	41
intensief >= 2 gve per ha	1	12	45	42	1	13	46	40
Overige bedrijfstypen								
Vleeskalveren	0	4	1	95	0	4	2	94
Overige graasdieren	0	0	2	98	0	0	2	98
Hokdieren	0	2	5	94	0	2	4	94
Tuinbouw	3	7	11	80	5	5	11	80
Gemengd	4	12	16	67	3	11	20	66
Totaal	2	10	27	60	2	11	28	59

a) Van het totaal aantal bedrijven in de land- en tuinbouw heeft in de variant waarin 90% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema 2% een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 10% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 27% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 60% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro. In de variant waarin 70% van de bedrijven deelneemt aan een eco-schema heeft 2% van het totaal aantal bedrijven een inkomensachteruitgang van meer dan 20.000 euro; 11% heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 10.000 euro en 20.000 euro ligt; 28% van de bedrijven heeft een inkomensachteruitgang die tussen de 5.000 euro en 10.000 euro bedraagt; voor 59% van de bedrijven is de achteruitgang in inkomen minder dan 5.000 euro.

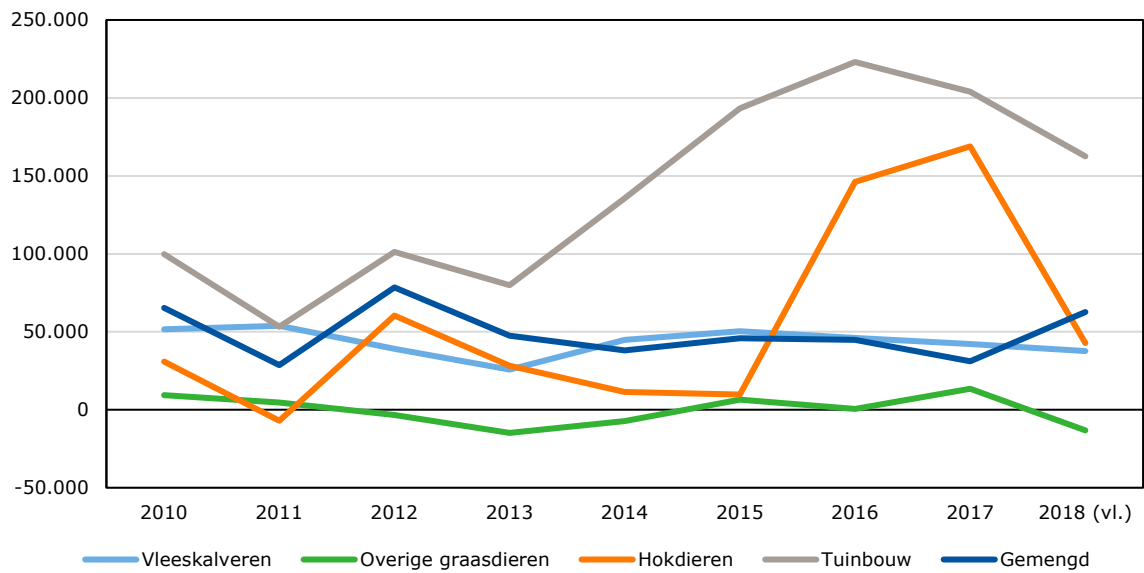
Bijlage 4 Inkomensontwikkeling

Figuur B4.1 Inkomensontwikkeling akkerbouwbedrijven in euro per bedrijf, 2010-2018

Figuur B4.2 Inkomensontwikkeling melkveebedrijven in euro per bedrijf, 2010-2018

Figuur B4.3 Inkomensontwikkeling overige bedrijven in euro per bedrijf, 2010-2018

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2021.047

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers (5.500 fte) en 12.500 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Rapport 2021-047
ISBN 978-94-6395-769-4

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers (5.500 fte) en 12.500 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

